

Н.О. Будна, Т.В. Гладюк, С.Г. Заброцька,
Л.В. Лисобей, Н.Б. Шост

Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

**Підручник інтегрованого
курсу для 3 класу**
закладів загальної середньої освіти
У 2-х частинах

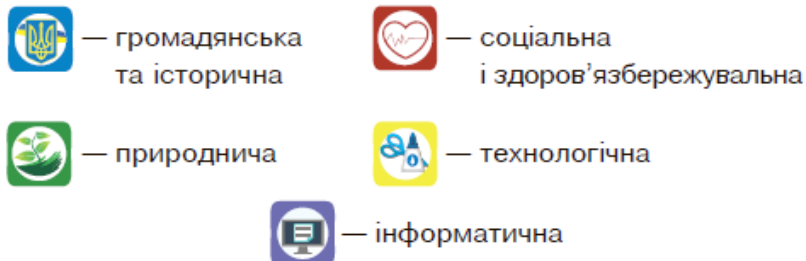
 навчальна книга®
Богдан
www.bohdan-books.com www.bohdan-digital.com

- Змістове наповнення підручника реалізує природничу, громадянську та історичну, соціальну та здоров'язбережувальну, технологічну та інформатичну галузі нового Державного стандарту початкової освіти, відповідає типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом О.Я. Савченко.

Успішне навчання за підручником забезпечать:

- * чітка структуризація навчального матеріалу та апарат орієнтування;
- * ретельно продумана система завдань і запитань;
- * дослідницький підхід;
- * достатня кількість ілюстрацій, малюнків, фотографій та схем;
- * завдання для роботи в парах, групах;
- * наявність достатньої кількості творчих та ігрових завдань.

ОСВІТНІ ГАЛУЗІ

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

ЧАСТИНА 1

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3	Ставлення до інших.	
ЛЮДИНА		Людські чесноти.....	39
І НАВКОЛИШНІЙ СВІТ.....	4	Як дані кодуються	
Людина — частина природи		в комп'ютері.....	42
і суспільства.....	4	Дружний клас.....	44
Природа — частина		Вчимося діяти разом.....	44
навколишнього світу.....	4	Ефективне спілкування.	
Людина — частина		Уміння слухати.	
природи.....	7	Запобігання конфліктам.....	47
Людина — частина		Вчимося бути	
суспільства.....	9	толерантними.....	50
Листівка до Дня вчителя.....	11	Осінній букет.....	52
Інформація. Дії		Поняття комп'ютерної	
з інформацією.....	12	мережі. Види	
Роль інформації		комп'ютерних мереж.....	53
в житті людини.....	12	Я росту і розвиваюсь.....	55
Дослідження довкілля.....	14	Показники здоров'я	
Навіщо досліджувати		і розвитку дитини.....	55
природу.....	14	Як досягти успіху в житті.....	55
Джерела інформації		Здоровий спосіб життя.....	59
про природу.....	16	Емоції, настрої, почуття.....	60
Спогади про літо.....	20	Дім моєї мрії.....	63
Носії повідомлень. Дані.....	21	Інтернет. Служби Інтернету.	
Як людина пізнає		Програма-браузер.....	64
природу.....	23	Характер людини.....	67
Методи дослідження		Зовнішність і краса	
природи.....	23	людини.....	67
Обладнання для вивчення		Риси характеру людини.....	69
природи.....	28	Пізнаємо себе.....	72
Троянда.....	30	Сонечко.....	74
Поняття про символи		Гіперпосилання.	
та їх кодування.....	31	Пошукові служби.....	75
Мій клас, моя школа.....	33	Навчання як складова	
Я у школі.....	33	життєвого успіху.....	77
Школа. Правила		Уміння вчитися.	
шкільного розпорядку.....	33	Тренування пам'яті	
Історія рідної школи.		та уваги.....	77
Збереження традицій.....	36	Уміння вчитися.	
Зайчик.....	38	Планування робочого	
		часу.....	80
		Балерина.....	83

Авторське право.		Корисні копалини,	
Безпечна робота		їх види.....	120
в Інтернеті.....	84	Добування і економне	
НЕЖИВА ПРИРОДА.....	86	використання корисних	
У світі тіл і речовин.....	86	копалин.....	123
Тіла і речовини.....	86	Гірський пейзаж.....	125
Властивості твердих		Папки.....	126
тіл, рідин і газів.....	89	Ґрунт.....	128
Різноманітність речовин		Склад ґрунту.....	128
та їх використання		Ґрунти потребують	
людиною.....	92	охорони.....	131
Кактуси.....	94	Значення ґрунту	
Комп'ютерні пристрої		в природі і житті	
Пристрої для роботи		людини.....	133
з інформацією.....	95	Змійка-стрибунка.....	136
Вода.....	97	Пристрої введення	
Вода у природі.....	97	та виведення	
Стани води. Колообіг		інформації.....	137
води у природі.....	98	МОЯ РОДИНА,	
Розчинні і нерозчинні		Мій дім.....	139
у воді речовини.		Дружна родина.....	139
Очищення води.....	101	Сім'я. Історія роду.....	139
Значення води в природі		Економіка сім'ї.....	141
і житті людини.....	103	Родинні стосунки.....	144
Охорона води.....	105	Веселі бутерброди.....	146
Рибка.....	105	Клавіатура.	
Комп'ютерні пристрої		Введення текстової	
зберігання та		інформації.....	147
опрацювання інформації.		Безпечний дім.....	149
Носії інформації.....	106	Правила користування	
Повітря.....	108	джерелами	
Повітря, його		водопостачання.....	149
властивості та склад.....	108	Пожежна безпека.....	151
Значення повітря		Правила користування	
в природі та житті		газовою плитою.....	154
людини.....	110	Ризики вживання	
Охорона повітря		шкідливих речовин.....	156
від забруднення.....	113	Будиночок.....	157
Політ на повітряній кулі.....	115	Редагування	
Файли.....	116	текстової інформації.....	158
Гірські породи.		Підсумовуємо разом.....	160
Корисні копалини.....	118	Використані	
Гірські породи.....	118	інтернет-джерела.....	162

ЧАСТИНА 2

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3	Букет бузку.....	39
УКРАЇНА І СВІТ.....	4	Правила поведінки у громадських місцях.....	40
Україна — незалежна держава.....	4	Безпечна поведінка в громадських місцях.....	43
Україна — незалежна держава. Символи держави. Творці української держави.....	4	Комп'ютерні програми. Меню та інструменти.....	44
Права та обов'язки громадян.....	7	Комп'ютерні програми для роботи з текстом.....	44
Пам'ятні події. Державні й народні свята.....	10	Безпечна поведінка на дорозі, біля залізничної колії.....	46
Народна лялька.....	12	Небезпечні місця для ігор та розваг.....	49
Об'єкт. Властивості об'єкта.....	13	Безпека велосипедиста.....	52
Види об'єктів.....	13	Поліцейський автомобіль.....	54
Україна і світ.....	15	Робота з таблицями.....	55
Земля — спільний дім. Україна на карті світу.....	15	ЖИВА ПРИРОДА.....	57
Я у Європі і світі.....	18	У царстві рослин.....	57
Винаходи людства.....	20	Рослини — організми.....	57
Дерево життя.....	23	Дерева, кущі, трав'янисті рослини.....	60
Текстові об'єкти. Вирівнювання.....	24	Різноманітність рослин.....	62
МІЙ КРАЙ, МОЯ ГРОМАДА.....	26	Веселі закладки.....	65
Мій край.....	26	Віртуальні бібліотеки, енциклопедії, словники.....	66
Історичні скарби України.....	26	Розмноження квіткових рослин.....	68
Унікальні куточки моєї України. Природна спадщина України.....	29	Як росте і розвивається рослина з насіння.....	71
Культурна спадщина України.....	32	Як виростити нову рослину без насіння.....	73
Українська вишивка.....	34	Солодка квітка.....	75
Властивості графічних об'єктів.....	35	Створення, зміни та використання інформаційних моделей.....	76
Моя громада.....	37	Що таке комп'ютерна презентація.....	76
Громада. Приватний і громадський простір.....	37	Прийняття рослин до різних умов життя.....	78

Культурні рослини.....	81	ЛЮДИНА.....	135
Охорона рослин.....	84	Організм людини.....	135
Декоративна підставка.....	87	Нервова система.....	135
Редактор презентацій MS PowerPoint.....	88	Природні ритми і здоров'я.....	
Тварини. Різноманітність тварин.....	90	Працевдатність людини.....	138
Хто чим живиться.....	95	Опорно-рухова система.....	
Жирафа.....	98	Активний відпочинок.....	140
Як працювати з комп'ютерною презентацією.....	99	Весняний ранок.....	143
Розмноження і розвиток тварин.....	101	Лінійні алгоритми.....	144
Прийняття тварин до умов існування і способу життя.....	104	Травна система.....	
Охорона тварин.....	109	Здорове харчування.....	146
Восьминіг.....	112	Дихальна система.....	149
Робота з текстовими об'єктами.....	113	Кровоносна система.....	151
Гриби і бактерії.....	115	Упаковка «Морквинка».....	153
Гриби.....	115	Створення алгоритмів.....	154
Бактерії.....	118	Шкіра.....	156
Мухомори.....	120	Органи чуття.....	159
Робота з графічними об'єктами.....	121	Очі — орган зору.....	159
Природні угруповання.....	123	Вуха — орган слуху.....	160
Ліс.....	123	Ніс — орган нюху.....	161
Луки.....	126	Язик — орган смаку.....	161
Водойми.....	129	Шкіра — орган дотику.....	162
Жабка-стрибунка.....	132	Кульбабка.....	163
Лінійні алгоритми.....	133	Створення зображень за власними алгоритмами.....	164
Алгоритми. Способи подання алгоритмів.....	133	ОХОРОНА ПРИРОДИ.....	166
		Взаємозв'язки людини і природи.....	166
		Матеріали та їх використання.....	169
		Ощадливе використання природних ресурсів.....	172
		Підсумовуємо разом.....	175
		Використані інтернет-джерела.....	177

- Підручник структуровано за розділами, кожен з яких складається з 2-3 тематичних тижнів. Розділ починається ілюстрацією, на якій вказано його назву та освітні галузі, що інтегруються під час вивчення даного розділу. Для зручності в орієнтуванні сторінки кожного розділу виділено плашками різного кольору.

Назва розділу

Освітні галузі

Тема тижня

Тема уроку

ЛЮДИНА І НАВКОЛИШНІЙ СВІТ

Освітні галузі:

ЛЮДИНА – ЧАСТИНА ПРИРОДИ І СУСПІЛЬСТВА

Природа – частина навколишнього світу

 Пригадай, що належить до природи.

Тобі вже відомо, що природа є частиною навколишнього світу, у якому ти живеш. Природне до-
вкілля утворюють об'єкти — **тіла** неживої та живої природи.

Організми (тварини, рослини, гриби та бакте-
рії) — це тіла живої природи. Вони народжують-
ся, дихають, живляться, ростуть, розмножуються
і вмирають.

 Наведіть приклади різноманітних організмів. Обгово-
ріть, що їм потрібно для життя.

 Досліді, які тіла неживої природи та які організми
трапляються тобі дорогою до школи. Які зв'язки є між
ними?

- Ретельно дібраний матеріал сприяє особистісному розвитку учнів, формуванню соціальної, громадянської компетентностей у ставленні до природи, суспільства і самого себе. В основі розкриття кожної теми лежить дослідницький підхід.

ДОСЛІДЖЕННЯ ДОВКІЛЛЯ

Навіщо досліджувати природу

Поміркуй, навіщо люди досліджують природу.

Здавна людина досліджувала природу, а отримані знання намагалася використовувати. Спостерігаючи за природними явищами, рослинами, поведінкою тварин, вона навчилася добувати вогонь, виготовляти знаряддя праці, будувати житло, майструвати одяг і взуття, вирощувати рослини та доглядати за тваринами.

Я довідався, що протягом століть людина вивела з дикорослих рослин багато різних плодових дерев, ягідних кущів, овочевих та інших культур.

А я дізналася, що люди приручили й одомашнили лише тих диких тварин, від яких мали користь: отримували молоко, м'ясо, яйця, шерсть і шкіру, мед. Використовувала людина тварин і для обробки землі, пересування й перевезення вантажів, охорони.

Знайдіть у додаткових джерелах відомості про те, яку дику тварину людина приручила першою і чому.

Із покоління в покоління люди передавали отримані знання. Згодом систему знань, нагромаджених людством, назвали **наукою**, а людей, які займалися дослідженнями, — **ученими**. Учені

намагалися знайти відповіді на безліч питань. Наприклад, людей завжди цікавило, чому день змінює ніч, із чого складаються різні предмети, звідки беруться хвороби тощо.

Учених, які вивчають природу, називають **природодослідниками**.

Спостереження за рослинами і тваринами підказали людям багато винаходів.

Поміркуйте, які винаходи підказали людям зображені організми.

Перевір себе

1. Як люди досліджували довкілля у давнину?
2. З якою метою людина приручила й одомашнила диких тварин?
3. Завдяки чому людина змогла здійснити винаходи?
4. Кого називають природодослідниками?

Підсумуй свої знання

- Людина вивчає природу, щоб отримати нові знання й використати їх для збереження довкілля та поліпшення свого життя.

Проведіть вимірювання:

- 1 група — довжини об'єкта природи (за вибором);
- 2 група — місткості води в склянці;
- 3 група — температури повітря в класі.

Як переконатися, що скріпки виготовлені із заліза? Проведи дослідження і зроби висновок.

Разом із дорослими знайди мурашник і поклади біля нього шматочки печива. Поспостерігай, як маленькі трудівники згрупуються і перенесуть усі крихти печива до мурашника.

Досліди, який у тебе пульс.

1. Підготуй годинник із секундною стрілкою.
2. Пальці правої руки поклади на зап'ястя лівої (як показано на малюнку).
3. Полічи кількість поштовхів за одну хвилину.
4. Виконай кілька фізичних вправ, поприсідай, пострибай та знову виміряй пульс.
5. Через декілька хвилин іще раз полічи кількість поштовхів на лівій руці.

Якщо ти тренована людина, фізично підготовлена, твій пульс швидко повернеться до норми після фізичних вправ.

Дослідження

? Які із зображених тіл є твердими? Вислови припущення, чи зберігають тверді тіла свою форму.

Досліді властивості твердих тіл.

1. Розглянь тверді тіла (шматочки каменю, крейди, глини). Опиши їх за кольором, прозорістю, розміром, формою, об'ємом.
2. Візьми до рук ці тіла і переклади їх в інше місце. Чи змінились форма й об'єм кожного тіла?
3. Спробуй по черзі зігнути тверді тіла. Зроби висновок про кожне тіло: воно пластичне, крихке чи міцне.
4. Назви спільні та відмінні властивості твердих тіл.

Дослідження

Дослідіть склад і властивості ґрунту. Сформулюйте висновок після кожного досліду.

Дослід 1. Розгляньте ґрунт. Якого він кольору? Чи має запах? Який він на дотик (сухий чи вологий, теплий чи холодний)? Паличкою розпушіть ґрунт. Чи легко він розсипається на часточки? Пухкий чи щільний? Розгляньте частинки ґрунту. Чи є в них залишки рослин?

Дослід 2. Вкиньте грудочку ґрунту в склянку з водою. Спостерігайте, як із ґрунту виходять бульбашки повітря.

Разом із дорослими виконайте дослід.

Дослід 3. Нагріватимемо на вогні трохи свіжого ґрунту. Над ґрунтом потримаємо холодну скляну пластинку або дзеркало. Побачимо, як на пластинці або дзеркальці з'являються краплини води.

Дослід 4. Продовжимо нагрівати ґрунт. Спостерігатимемо, як з'являється димок і відчувається неприємний запах. Це згорає перегній, який утворився внаслідок перегнивання опалого листя, решток відмерлих рослин, тварин, грибів. Порівняйте колір ґрунту до прожарювання і після нього. Як він змінився?

Дослід 5. Прожарений ґрунт покладемо у склянку з водою і розмішаємо. Залишимо склянку з ґрунтом і водою на деякий час. Спостерігатимемо, що вода відстоялася і стала прозорою. Побачимо, що на дно склянки осяде шар піску, а над ним буде шар глини. Порівняйте їх за кольором.

Тренувальні, ігрові та ситуативні завдання тісно пов'язані з реальним життям школярів, заохочують їх до пізнання довкілля.

У природі все взаємопов'язане. Зв'язки існують між неживою і живою природою, рослинами і тваринами, різними тваринами.

? Розкажи про зв'язки між зображеними природними тілами.

У природі постійно відбуваються зміни, які називають **явищами природи**. Так, день змінює ніч, одна пора року — іншу; змінюється вигляд Місяця на небі, погода, життя рослин і тварин. Явища природи, пов'язані зі змінами пір року, називають сезонними.

Складіть перелік сезонних явищ, які відбуваються у неживій та живій природі: 1 група — восени, 2 група — взимку, 3 група — навесні; 4 група — влітку. Опишіть їх. Поділіться одне з одним своїми враженнями від цих явищ.

Творче завдання

Дмитрику, а що тобі відомо про зміни в природі?

Я дізнався, що одні зміни відбуваються швидко, інші — повільно. Наприклад, квітки кульбаби розкриваються вранці, а о третій годині дня закриваються. А от прикладом повільних змін може бути перетворення невеликого озера на болото.

Ігрове завдання

Знання про природу можна отримати не лише в музеях, а й в інших спеціальних закладах.

Океанаріум «Морська казка», м. Київ

Ботанічний сад на Тернопільщині

Планетарій, м. Київ

Нещодавно я побувала в Київському планетарії. Сидячи в зручному кріслі залу, я відчувала себе пілотом зорельота, який подорожує Сонячною системою. Я побачила космічні пейзажі всіх планет так близько, ніби крізь ілюмінатор свого міжзоряного корабля. Це так дивовижно, аж дух захоплює!

Пограйте в екскурсоводів і екскурсантів. Підготуйте інформацію для екскурсії: 1 група — у природничий музей; 2 група — в ботанічний сад; 3 група — в зоопарк. Представники кожної групи по черзі виконують роль екскурсовода. Решта дітей — «екскурсанти», які можуть задавати йому питання.

Досліді, чи є природничий (або краєзнавчий) музей у твоєму краї. Підготуй повідомлення про те, що цікавого про природу рідного краю можна там дізнатись.

Перевір себе

1. Із яких джерел можна почерпнути інформацію про природу?

Щоб стати гідним членом суспільства, тобі багато чого треба дізнатись і навчитись. Але й сьогодні ти можеш зробити чимало корисного.

Дмитрику, а що ж ми можемо зробити для інших?

Найпростіше — підтримувати чистоту й порядок у будинку, у своєму дворі, класі, школі, на вулицях міста чи села. Тоді нам та іншим людям буде приємно там перебувати.

Обговоріть, які корисні для суспільства справи вам під силу.

Пофантазуй, що станеться, коли всі люди перестануть працювати.

Розгляньте кадр із мультфільму, створеного за відомою казкою Р. Кіплінґа «Мауглі». Обговоріть, чи можна дитину, котра виросла серед звірів, вважати людиною.

За поданими світлинами розкажи, як людина використовує силу вітру.

Обговоріть, як погода залежить від вітру.

Пофантазуйте, що було б, якби вітру не стало.

Творче завдання

У ґрунті живуть гриби, бактерії, які перетворюють перегній у мінеральні речовини, потрібні рослинам. Серед ґрунтових бактерій є й такі, що спричиняють хвороби у людей.

? Розкажи, навіщо ґрунт потрібний людям. Пригадай, які культурні рослини вирощує людина. Поміркуй, як можна підвищити родючість ґрунту.

Розгляньте світлини. Назвіть, якими знаряддями обробляли ґрунт наші предки. Чи бачили ви, якими засобами копають і зрихлюють ґрунт на городі нині ваші рідні, сусіди? Яка техніка працює в полі? Яку шкоду вона може заподіяти ґрунту?

Обговоріть: 1 група — навіщо потрібно видаляти бур'яни з поля; 2 група — чому не можна знищувати дощових черв'яків; 3 група — що сталося б на Землі, якби зникли мешканці ґрунту; 4 група — що означає приказка «ґрунт дорожчий за золото».

? Перевір себе

1. Яке значення має ґрунт у житті рослин і тварин?
2. Як покращують родючість ґрунту різні організми?
3. Чому обов'язково слід мити руки після того, як попрацював/попрацювала із ґрунтом?
4. Поясни, чому без ґрунту людство може загинути.
5. Як людина повинна доглядати за ґрунтом?

Чигиринська фортеця

Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця»

Історична довідка

Пилип Орлик — український, державний і військовий діяч, Генеральний писар, Гетьман війська Запорозького, поет, публіцист. Був довіреною особою Івана Мазепи.

? Які історичні пам'ятки є у твоєму місті (селі)? З якими подіями вони пов'язані?

Дізнайтеся з додаткових джерел історію походження назви свого населеного пункту.

Підготуйте презентацію про історичні пам'ятки рідної місцевості (або України). Опишіть ці пам'ятки; поясніть, чому вони важливі.

Обговоріть подані ситуації. Що ви порадите дітям?

1 група. Денис прийшов зі школи додому і побачив, що з батареї капає вода. Хлопчик поклав під батарею ганчірку, а сам пішов гратися.

2 група. Іринка відкрила кран, щоб помити руки, але виявилось, що води немає. Тут зателефонувала подруга і запросила Іринку в гості. Дівчинка пішла, а кран не закрила.

Ситуативні завдання

Скориставшись світлинами, розкажіть, для чого людина використовує корисні бактерії.

Обговоріть: *1 група* — яких правил гігієни слід дотримуватись, щоб попередити потрапляння хвороботворних бактерій в організм людини; *2 група* — що сталося б на Землі, якби зникли бактерії.

Перевір себе

1. Чому бактерії належать до організмів?

Обміркуйте ситуації, в яких опинилися діти. Що ви їм порадите?

1 група. Дівчатка сидять на лавці у дворі і голосно хизуються одна перед одною дорогими речами, які є в них удома.

2 група. Хлопчик у дворі познайомився з однолітком і одразу вирішив запросити його до себе: назвав адресу, повідомив, що нікого немає вдома.

3 група. На вулиці до хлопчика підійшла жінка і попросила провести її до аптеки, яка знаходиться за сквером.

Пригадай, до кого можна звертатися по допомогу, якщо ти опинишся в небезпечній ситуації.

? Пригадай найбільш відомі заповідники України.

Щоб рідкісні види рослин не зникли, вчені їх вивчають, зберігають і розмножують у ботанічних садах.

Я був у ботанічному саду і бачив, як ростуть мамонтові дерева — найвищі рослини на нашій планеті. В оранжереях саду також вирощують банани, ананаси, кавові дерева та інші дивовижні рослини.

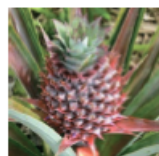
Банани

Мамонтові
дерева

Кавове
дерево

Ананас

Охорони потребують усі рослини, які тебе оточують, а не лише ті, що занесені до Червоної книги.

Збереження рослинного світу залежить і від тебе, від твого ставлення до рослин, від того, чи дотримуєшся ти правил поведінки в природі.

Складіть правила поведінки в природі за допомогою поданих знаків.

Обговоріть: 1 група — чому багато рослин не залишить потомства, якщо діти будуть ловити метеликів;

Плоди каштана, ліщини, дуба важкі, тому вони падають недалеко від рослини. Їх збирають і розносять тварини. Наприклад, жолуді дуба збирають білки, сойки, миші. Вони їх закопують, або відносять у свою схованку (дупло, гніздо чи нору), в якій роблять запаси на зиму. Часто тварини забувають, де сховали плоди. Забуті жолуді проростають навесні.

Обговоріть, чому, коли навесні мало бджіл у квітучих садах, урожай вишень, яблук, груш невисокий.

З'ясуйте, як пристосувалися до розповсюдження плоди дерев і кущів, що ростуть біля школи.

Дізнайся із додаткових джерел, які рослини можуть запилюватися самі; які плоди поширюються в природі за допомогою води.

Карась

Качка дика

Дельфін

Білка

Зозуля

Дмитрику, я дізналася, що комаха капустянка має копальні передні ноги, за допомогою яких робить довгі ходи у ґрунті. Своїми міцними щелепами вона підгризає підземні частини городніх культур. Удень комаха живе під землею, а вночі може перелітати на нове місце.

А я дізнався, що хвіст білок слугує їм «парашутом» і «кормом» під час стрибків з дерева на дерево.

Дізнайтеся з додаткових джерел, яких ознак набули тварини, щоб виживати у довкіллі:

- 1 група — дельфіни і кити;
- 2 група — водоплавні птахи;
- 3 група — кроти.

Тварини не можуть жити без їжі. Тому усі вони пристосувалися добувати собі корм і захищатися від ворогів.

Висловіть припущення, як зображені тварини пристосувалися до здобування їжі.

Прочитайте інформацію, підготовлену Дмитриком і Наталочкою.

У хижих звірів гострі зуби, добрі зір, слух і нюх, довгі ноги, завдяки яким вони швидко бігають. Це допомагає їм полювати. Наприклад, лисиця здалека чує здобич, вміє тихо і непомітно підкрадатися до неї. Вовк здатний довго переслідувати свою здобич.

Добрий зір і в хижих птахів — орлів. Вони можуть розгледіти з висоти навіть дрібну поживу. У сови великі очі, завдяки яким вона добре бачить вночі. М'яке оперення робить безшумним їхній політ. Гострі кігті і сильно вигнутий міцний дзьоб допомагають хижим птахам утримувати і поїдати здобич.

Полювати на жаб і рибу на вологій місцевості допомагають лелеці довгі ноги, шия і дзьоб.

Запропоновано завдання, спрямовані на формування практичних умінь, мотивування учнів до здорового способу життя і безпечної життєдіяльності.

Здоровий спосіб життя

Від чого залежить здоров'я людини?

Немає у світі людини, котра не хотіла би бути здоровою. Але щоб мати міцне здоров'я, про нього потрібно дбати змалку, іншими словами — вести **здоровий спосіб життя**.

Ти вже знаєш, як важливо дотримуватися розпорядку дня і правил гігієни, вживати корисну їжу, займатися фізкультурою та спортом, загартовуватися, доброзичливо спілкуватися, мати гарний настрій, уникати шкідливих звичок.

Обговоріть, які звички мають зображені діти. Чи впливають звички на здоров'я людини? Яким чином?

Я щоранку роблю зарядку.

А я люблю довше поспати.

Після занять у школі я граю в рухливі ігри на свіжому повітрі.

А я після уроків граю в комп'ютерні ігри.

Я щодня вживаю свіжі овочі та фрукти.

А я люблю чипси і кока-колу.

Які ще корисні та шкідливі звички ти знаєш?

Корисні звички сприяють збереженню і зміцненню здоров'я. Вони є основою здорового способу життя.

Порадьтеся і складіть правила здорового способу життя.

- 1 група. Як доглядати за тілом та загартовуватися.
- 2 група. Як правильно харчуватися.
- 3 група. Як підвищити рухову активність.
- 4 група. Яким має бути розпорядок дня школярів.
- 5 група. Як підтримувати гарний настрій.

Перевір себе

1. Які правила здорового способу життя ти знаєш?
2. Чому потрібно виробляти корисні звички та уникати шкідливих?

Підсумуй свої знання

- Щоб добре рости і розвиватися, мати міцне здоров'я, потрібно вести здоровий спосіб життя.

Емоції, настрої, почуття

Що впливає на емоції та настрої людини?

Спілкуючись з однолітками, рідними, слухаючи музику, читаючи книжку, переглядаючи фільм, спостерігаючи за природою, ти відчуваєш радість або смуток, захоплення або розчарування. Переживання, у яких виявляється ставлення людей до

навколишнього світу і до самих себе, називають **емоціями**.

Тобі вже відомо, що емоції бувають позитивні (радість, захоплення, насолода) і негативні (смуток, злість, страх, заздрість).

Якщо людина деякий час перебуває в тому чи іншому емоційному стані, то кажуть, що у неї гарний або поганий **настрій**.

Визначте, які почуття переживають зображені діти. Що вплинуло на їхній настрій?

На почуття, настрої людини впливають різні чинники: події в навколишньому світі, поведінка оточуючих, погода тощо. Досить часто зрозуміти інших можна і без слів, звернувши увагу на міміку та жести.

Що означають міміка і жести зображених дітей?

Змодельуйте ситуації. Зобразіть відповідні емоції за допомогою міміки та жестів.

1 група. Ваш клас оголосили переможцем у шкільному конкурсі.

2 група. Вам повідомили, що ваш однокласник потрапив у лікарню.

3 група. Ви стали свідками аварії.

Мама каже, що я — усміхнена дитина. Як сонечко. А в мене завжди гарний настрій. Я люблю всьому на світі радіти. І гарним книжкам, і будь-якій погоді, бо на сонечку можна погрітися, а в дощ — побігати по калюжах. Я навіть ляльки малюю усміхненими: нехай дарують усім гарний настрій!

Якось однокласниця Оленка сказала мені насуплено:

— Чого ти всім набридаєш зі своїм гарним настроєм? Чому всі повинні радіти?

Марія Чумарна

Що, на твою думку, відповіла усміхнена дівчинка своїй однокласниці? А ти вмієш радіти?

Обговоріть, чому важливо уміти створювати гарний настрій. Що ви робите, коли у вас поганий настрій? Як намагаєтеся його змінити?

Важливо уміти керувати своїми емоціями.

Пам'ятай: твої емоції, настрої впливають як на твоє здоров'я, так і на стан людей, котрі перебувають поряд.

Способи самозаспокоєння

- Усміхнися, навіть через силу.
- Пригадай щось приємне або веселе.
- Випий склянку води.
- Полічи від 1 до 10 і навпаки.

? Хто із зображених дітей обрав безпечне місце для переходу дороги з обмеженою оглядовістю?

Небезпечні ситуації на дорозі виникають і через погані погодні умови: туман, дощ, снігопад. Щоб водії краще бачили пішоходів, використовують **флікери** — світловідбивні предмети (пов'язки, значки, підвіски), які прикріплюють до одягу, ранців.

? Переконайте своїх однокласників у необхідності використання світловідбивачів в умовах недостатньої видимості на дорогах.

У більшості населених пунктів або поблизу них є залізниця. Місця, де залізничні колії перетинаються з дорогами, називають **залізничними переїздами**. Переїзди можуть бути зі шлагбаумами або без них.

Небезпечні місця для ігор та розваг

? Як слід поводитися надворі, щоб не наразитися на небезпеку?

Ти вже знаєш, що для ігор та прогулянок потрібно обирати безпечні місця. Добре, якщо недалеко від твого дому є дитячий ігровий або спортивний майданчик. Там можна пограти в рухливі ігри, покататися на роликах чи велосипеді. Важливо, щоб поруч із тобою були твої друзі, а також дорослі (батьки або хтось із рідних). Та досить часто поряд із будинками є небезпечні місця: дороги, будівельні майданчики, старі будівлі, смітники, гаражі, трансформаторні будки, електричні підстанції тощо.

? Обговоріть, на яку небезпеку наражаються зображені діти.

Твої рідні завжди повинні знати, де ти знаходишся.

Перевір себе

1. Які правила користування водогоном та каналізацією ти знаєш?
2. Як потрібно діяти у разі виникнення аварійної ситуації?
3. До кого можна звернутися по допомогу у випадку аварії?

Підсумуй свої знання

- Недотримання правил користування водогоном може призвести до аварійної ситуації, затоплення квартири чи будинку.
- Важливо знати, де розташовані крани, які перекривають воду в квартирі (в будинку), а також номер телефону аварійної служби.

Пожежна безпека

Що найчастіше є причиною виникнення пожежі?

Відомо, що з вогнем жартувати не можна. З вірного помічника та друга він може перетворитися на страшного ворога і спричинити пожежу. Вогонь може знищити не лише майно, будівлі, завдати шкоди природі, а й призвести до загибелі людей. Деякі матеріали та речовини спалахують навіть від найменшої іскри.

Пригадай, які предмети називають легкозаймистими.

Обговоріть, які правила пожежної безпеки порушили зображені діти. Чим можуть закінчитися такі розваги?

Важко уявити сучасне життя без побутової техніки, обігрівальних приладів, які працюють за допомогою електричної енергії.

Дмитрику, а яких правил користування електричними приладами потрібно дотримуватись?

Прочитайте й обговоріть складені Дмитриком правила користування обігрівальними електричними приладами.

- Не залишай без нагляду увімкнені електричні прилади.

- Не користуйся пошкодженими електроприладами, не торкайся оголеного дроту.

- Не вмикай в одну розетку кілька електроприладів.

- Не суши речі на електрообігрівачах.

Якщо раптом електроприлад задимів або спалахнув, негайно вимкни його, витягнувши вилку проводу з розетки. У жодному разі не тягни вилку за провід! Накрий прилад ковдрою. Зателефонуй батькам, поклич сусідів, виклич пожежників.

Не гаси електроприлад водою. Це може призвести до ураження струмом.

Перевір себе

1. Чому потрібно дотримуватися правил пожежної безпеки?
2. Які правила користування електроприладами ти знаєш?
3. Чому не можна брати увімкнений електроприлад мокрими руками?
4. Як діяти у разі загоряння електроприладу?

Що означають ці знаки? Де їх можна побачити?

Підсумуй свої знання

- Щоб уникнути нещасних випадків, потрібно дотримуватися правил користування електричними приладами.
- Легкозаймисті речовини дуже небезпечні. Дітям заборонено ними користуватися.
- Гасити електроприлади водою у жодному разі не можна.

Якщо газове обладнання пошкоджене, може статися витікання газу. А це дуже небезпечно. Газом можна отруїтися, він може вибухнути від вмикання чи вимикання будь-якого електричного приладу, телефону, запалення сірника.

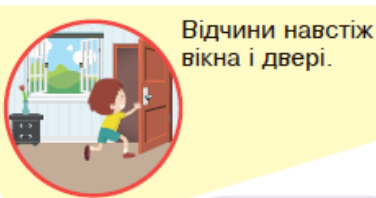
Дмитрику, а як розпізнати витікання газу?

Щоб можна було відчутити витікання газу, до нього додають речовини з різким неприємним запахом.

Відчувши запах газу, негайно повідом про це дорослим.

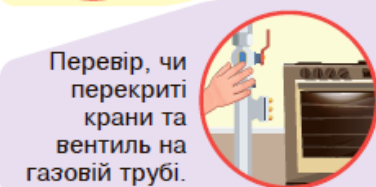
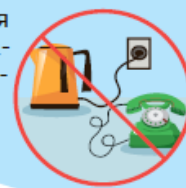
Пригадай, як викликати аварійну газову службу.

За поданими малюнками обговоріть, як діяти в разі витікання газу в помешканні.

Відчини навстіж вікна і двері.

Не користуйся електроприладами, телефоном.

Перевір, чи перекриті крани та вентиль на газовій трубі.

Зателефонуй за номером 104.

Підручник містить матеріал, спрямований на виховання толерантності, формування навичок взаємодії у сім'ї, школі, колективі; вироблення в учнів умінь приймати рішення щодо власної поведінки у різноманітних життєвих ситуаціях.

Я У ШКОЛІ

Школа. Правила шкільного розпорядку

? Що таке школа? Розкажи про свою школу. Чим вона тобі дорога?

Щодня ти ходиш до школи — своєї другої домівки, зустрічаєшся зі своєю шкільною родиною: учителями, учнями, працівниками школи. Тут ти здобуваєш знання, розкриваєш секрети різних наук, вчишся жити в колективі, розвиваєш свої здібності. Аби життя в школі проходило злагоджено, потрібні правила, яких мають дотримуватися усі члени шкільної спільноти.

Дмитрику, які правила поведінки учнів у школі ти знаєш?

Школярі повинні:

- старанно і наполегливо вчитися;
- на уроках не розмовляти, уважно слухати вчителів;
- доброзичливо ставитися одне до одного, поважати старших;
- берегти власне і шкільне майно;
- не приносити в школу сторонніх предметів, які можуть спричинити травми.

Які ще правила шкільного розпорядку ви знаєте? Чи завжди їх дотримуетесь?

Важливо не лише знати правила, а й виконувати їх.

Які обов'язки ти виконуєш у класі? Розкажи.

Складіть правила культурних взаємин:

1 група — у шкільній бібліотеці; 2 група — у шкільній їдальні; 3 група — на перерві.

Як ти вчиниш у таких ситуаціях?

• Однокласники пропонують погратися в коридорі, а ти чергуєш у класі і маєш витерти дошку.

• Запізнившись на урок, ти ...

А не зайдеш до класу, бо соромно;

Б забіжиш і сядеш на своє місце;

В постукаєш у двері класу, зайдеш і попросиш вибачення у вчителя.

Ставлення до інших. Людські чесноти

? Чому потрібно з повагою ставитися до інших?

Ти щодня спілкуєшся з рідними, однокласниками, учителями, друзями. Тебе оточують знайомі та незнайомі люди з різними характерами і вподобаннями. Аби під час взаємин не виникало жодних непорозумінь, важливо бути ввічливими, уважними одне до одного. Усім відомо, що посмішка викликає посмішку, гарний настрій; на грубості, гнів відповідають грубощами, агресією.

Тож не кривдь нікого, не завдавай болю, не сварись. Роби людям добро і все довкола тебе зміниться на краще.

Поводься з іншими так, як тобі хочеться, щоб поводитися із тобою.

Наталочко!
Які людські чесноти, на твою думку, необхідно проявляти у ставленні до інших?

Я вважаю, що передусім це: ввічливість, доброзичливість, чесність, здатність співчувати, щедрість, відповідальність.

Щоб стати гідним членом суспільства, тобі багато чого треба дізнатись і навчитись. Але й сьогодні ти можеш зробити чимало корисного.

Дмитрику, а що ж ми можемо зробити для інших?

Найпростіше — підтримувати чистоту й порядок у будинку, у своєму дворі, класі, школі, на вулицях міста чи села. Тоді нам та іншим людям буде приємно там перебувати.

Обговоріть, які корисні для суспільства справи вам під силу.

Пофантазуй, що станеться, коли всі люди перестануть працювати.

Розгляньте кадр із мультфільму, створеного за відомою казкою Р. Кіплінґа «Мауглі». Обговоріть, чи можна дитину, котра виросла серед звірів, вважати людиною.

Розгляньте світлини. Що із зображеного може зробити одна людина, а що — тільки у співпраці з іншими?

Виконайте завдання, дотримуючись правил спільної роботи.

1 група — доберіть прислів'я про дружбу, взаємодопомогу; 2 група — складіть повідомлення про цікаву подію (захід, свято), яка відбулася у вашому класі.

Прочитай байку Леоніда Глібова «Лебідь, Щука і Рак». Чому персонажам байки не вдалося зрушити хіру з місця?

Пригадай казку «Ріпка» та порівняй її з байкою «Лебідь, Щука і Рак». У якому творі герої вміють взаємодіяти?

Перевір себе

1. Поясни, чому важливо вміти взаємодіяти. Які правила взаємодії ти знаєш?
2. Чи завжди ти дотримуєшся правил співпраці?
3. Які повинні бути стосунки у класі? Чому?

Підсумуй свої знання

- Аби шкільне життя було комфортним, важливо вміти взаємодіяти з іншими людьми.
- Під час виконання спільної роботи потрібно домовлятися, вислуховувати думку інших, поводитися чемно та стримано.
- Клас, у якому ставляться одне до одного доброзичливо, з повагою, називають дружним.

Ефективне спілкування. Уміння слухати. Запобігання конфліктам

Чому під час спілкування важливо вміти слухати одне одного?

Спілкування належить до основних потреб людини. Змалку ми спілкуємося не лише з членами родини, а й з іншими людьми; обмінюємося думками, враженнями, інформацією.

У різних ситуаціях люди спілкуються по-різному, але ставитися до співрозмовника з повагою потрібно завжди.

Пригадай, які слова ввічливості треба вживати під час знайомства та спілкування.

А що означає вміти спілкуватися?

Завжди уважно слухай і не перебивай співрозмовника. Якщо ти з чимось не погоджуєшся, не викрикуй, не вживай грубих слів. Поважай право кожного мати свою думку.

Але коли тебе підбурюють вчинити щось протиправне або таке, що зашкодить твоєму здоров'ю, поведься впевнено, рішуче відмовляйся від небезпечних пропозицій.

Обговоріть, як потрібно діяти в цих ситуаціях. Чому?

Щоб не потрапити в халепу, навчися відстоювати свою думку:

- не приставай на сумнівні пропозиції та поясни, чим вони небезпечні;
- знайди причини, щоб відмовитися;
- твердо скажи: «Ні! Я не буду!»; «Я не хочу!»;
- запропонуй натомість зробити щось корисне;
- звернися по допомогу до однодумців.

Розіграйте ситуації. Знайдіть переконливі слова відмови. Поясніть, чому ви не хочете цього робити.

1. Однокласник пропонує тобі запалити петарди на дитячому майданчику.
2. Ти знайшов/знайшла у шкільному коридорі гаманець із грошми. Однокласниця пропонує взяти гроші і витратити їх на солодощі.

Іноді люди не можуть домовитися між собою, сперечаються, доводять свою думку, не прислухаються до інших. Виникає **конфлікт** — гостра суперечка, неприязнь між людьми.

Чи знаєш ти, що таке булінг? Чим він небезпечний? Як на нього реагувати?

Прочитайте та обговоріть поради, як уникати конфліктів.

- Більше спілкуйся з друзями й однокласниками.
- Перш ніж висловитися про поведінку людини, поміркуй, чи правильно ти розумієш її вчинок або слова.
- Коли правда на твоєму боці, не доводь її криком.
- Якщо хтось намагається тебе зачепити, не встрявай у конфлікт.

- Коли в тебе на очах конфліктують твої друзі, спробуй переконати їх спокійно поговорити.
- Якщо конфлікт затягнувся, звернися по допомогу до дорослих.

Поясни зміст прислів'я.

Говори мало, слухай багато, а думай ще більше.

Змодельюйте конфліктну ситуацію між двома однокласниками/однокласницями. Спробуйте їх примирити.

Інтернет дає можливість не лише спілкуватися з друзями, але й знайомитися з різними людьми. Однак пам'ятай про обережність та безпеку. У жодному разі не погоджуйся на зустріч із незнайомою людиною, не розголошуй інформацію про себе та рідних.

Перевір себе

1. Які правила спілкування ти знаєш?
2. Як протидіяти небажаним пропозиціям друзів, знайомих?
3. Що варто знати про спілкування в Інтернеті?
4. Що таке конфлікт? Як можна уникнути конфлікту?

Підсумуй свої знання

- Уміти спілкуватися — означає підтримувати взаємини, розуміти одне одного, поважати право кожного мати свою думку.
- На пропозиції, які можуть наражати на небезпеку, потрібно відповідати рішучим «Ні!».
- Щоб життя було комфортним, треба намагатися уникати конфліктів. Неприпустимо вирішувати суперечки грубощами і криком.

ДРУЖНИЙ КЛАС

Вчимося діяти разом

Чому важливо вміти взаємодіяти в колективі?

Ти навчаєшся у класній спільноті — колективі дітей, у яких є спільні справи, завдання, інтереси.

Напевне, ви зробили усім класом чимало корисного. Та чи завжди, виконуючи разом якусь роботу, ви ввічливо спілкувалися, домовлялися між собою, уважно слухали одне одного?

Розгляньте плакат, створений вашими однолітками. Сформулюйте правила спільної роботи, якими вони користуються. Порівняйте ці правила з тими, що діють у вашому класі.

Будь-яку справу можна зробити швидко і якісно, коли взятися за неї дружно, без суперечок та образ.

Щоб спільна робота приносила задоволення, дотримуйся правил взаємодії з іншими:

- уважно слухай своїх однокласників;
- спокійно висловлюй свою думку;
- нікого не ображай;
- допомагай тим, хто цього потребує;
- прислухайся до порад, із вдячністю приймай допомогу.

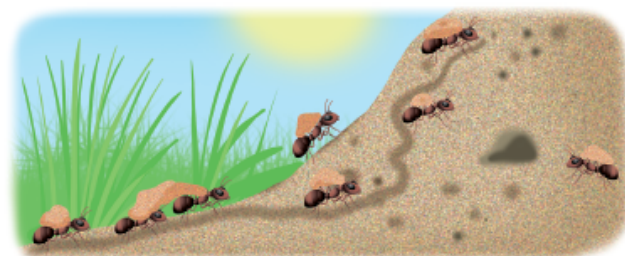

Наталочко, чи доводилося тобі спостерігати за мурашками? Як таким малесеньким кохам вдається будувати величезні мурашники?

Думаю, їхній секрет — у правильному розподілі праці, злагодженості та взаєморозумінні. Нам є чому повчитися у цих комах.

Разом із дорослими знайди мурашник і поклади біля нього шматочки печива. Поспостерігай, як маленькі трудівники згрупуються і перенесуть усі крихти печива до мурашника.

Вчимося бути толерантними

Яку людину, на твою думку, можна назвати толерантною?

У своєму оточенні ти можеш побачити людей, різних не лише за зовнішнім виглядом, характером, культурою, звичаями, мовою, а й з певними вадами здоров'я. У когось проблеми із зором, у когось — зі слухом, хтось пересувається на інвалідному візку... Це люди з особливими потребами. До таких людей потрібно проявляти милосердя, доброту, чуйність, тобто бути **толерантними**.

Толерантність (у перекладі з латинської мови — *терпіння*) — це повага, терпимість, чуйність до людей, які відрізняються від тебе способом життя, мають проблеми зі здоров'ям.

Дмитрику, у нашому класі буде навчатися хлопчик Олесь, який пересувається на милицях. Давай будемо піклуватися про нього.

Згоден. Але допомога має бути доречною, щоб Олесь не відчув себе залежним від нас. Будемо заохочувати його до спільних справ класу, робити все, щоб він почувався комфортно у нашому колективі.

Прочитай початок оповідання Василя Сухомлинського (з повним текстом можеш ознайомитися в електронному додатку).

Як Сергійко навчився жаліти

Маленький хлопчик Сергійко гуляв коло ставка. і побачив дівчинку, що сиділа на березі.

Підходить до неї, а вона й каже:

— Не заважай мені слухати, як хлопчучуть хвилі. Сергійко здивувався. А потім узяв та й кинув у ставок камінець.

Дівчинка питає:

— Що ти кинув у воду?

Сергійко ще більше здивувався:

— Хіба не бачила? Я кинув камінець.

Дівчинка й каже:

— Я нічого не бачила, бо я сліпа.

Сергійко довго дивився на дівчинку. Він не міг уявити, як це воно, коли людина нічого не бачить...

Поміркуй, як розвивалися події далі. Що може зробити Сергійко для сліпої дівчинки, окрім пожаліти?

Змодельуйте описані ситуації.

1 група. Клас готується до конкурсу інсценізації казок. У вашій групі є дівчинка з порушенням мовлення (у неї сильне заїкання). Якими будуть ваші пропозиції щодо її ролі в конкурсі?

2 група. Хлопчик із вадами слуху буде навчатися у вашому класі. Як ви його зустрінете? Як будете спілкуватися?

3 група. Дитина в інвалідному візку пропонує дружити. Як ви відреагуєте? Чи можуть у вас бути спільні інтереси? Які?

Щоб налагодити рівноправні дружні стосунки з дітьми, котрі мають особливі потреби, дотримуйся певних правил:

- сприймай людей такими, якими вони є;
- стався до всіх із повагою, вчися жити в злагоді;
- старайся, аби такі діти відчули себе повноправними членами класного колективу.

Чи знаєш ти, що люди з різними вадами здоров'я можуть стати відомими вченими, музикантами, спортсменами? Знайди в додаткових джерелах інформацію про таких людей.

Перевір себе

1. Що таке толерантність?
2. Як необхідно ставитися до людей з особливими потребами?

Підсумуй свої знання

- Толерантність — важлива риса характеру людини.
- Людям з особливими потребами необхідні розуміння, терпіння та любов оточуючих.

Осінній букет

Виготов букет із ниток.

1.

2.

3.

4.

Пізнаємо себе

Що тобі допомагає пізнавати світ?

Людина може пізнавати не тільки навколишній світ, але й саму себе. Таке самопізнання тісно пов'язане із **самооцінкою**.

Самооцінка — це те, що ми думаємо про себе, власні здібності, риси характеру, вчинки.

Успіх у житті багато в чому залежить від самооцінки. Те, як людина ставиться до себе, оцінює свої можливості і яке місце відводить собі у суспільстві, впливає на її поведінку і на результати, яких вона досягає.

Люди із **реалістичною** самооцінкою правильно оцінюють свої здібності та здобутки, дорожать думкою інших, доброзичливі, активні й упевнені в собі.

Люди із **заниженою** самооцінкою нерішучі, применшують свої досягнення, бояться висловити власну думку, не відстоюють своїх прав.

Люди із **завищеною** самооцінкою вважають себе кращими за інших, перебільшують власні досягнення й нехтують думкою оточуючих.

Визнач, яка самооцінка у зображених тварин. Поясни свою думку.

Обговоріть: *1 група* — як самооцінка людини пов'язана з її поведінкою; *2 група* — які недоліки та позитивні сторони має занижена самооцінка; *3 група* — які недоліки та позитивні сторони має завищена самооцінка.

Прочитайте оповідання. Чого воно вчить?

В одного хлопчика був маленький приятель — прозорий Скляний чоловічок. Він міг угадувати, що думає і переживає хлопчик.

От не вивчив хлопчик уроки й думає іти гуляти — Скляний чоловічок ледь-ледь помутнів і каже:

— Не треба так думати, друже. Спочатку зроби діло, а потім гуляй.

Соромно стає хлопчикові, й він зараз же береться до уроків. Чоловічок мовчить, але прозорішає.

Якось у хлопчика занедужав товариш, з яким він сидів за однією партою. Минув день, другий, а хлопчик і не згадує про нього. Дивиться: Скляний чоловічок став темний, як хмара.

— Що я зробив чи подумав поганого? — з тривогою питає хлопчик.

— Ти нічого не зробив поганого, нічого не подумав поганого... Але ти забув про свого товариша.

Соромно стало хлопчикові, і він пішов провідати хворого. Поніс йому квіти й велике-велике яблуко.

Так Скляний чоловічок учив хлопчика жити. Це була його совість.

За Василем Сухомлинським

Обговоріть, чому часто кажуть: «Виховуй свій характер». Як, на вашу думку, це можна і потрібно робити?

- Українознавчий компонент підручника спрямований на виховання любові до рідного краю та свого народу, зацікавленості до історичних подій та народних традицій.

УКРАЇНА — НЕЗАЛЕЖНА ДЕРЖАВА

Україна — незалежна держава. Символи держави. Творці української держави

? Що тобі відомо про державу, в якій живеш?

Прочитай (прослухай) вірш Марії Чумарної «Україно, Які почуття охопили тебе? Якою на смак, дотик, запах тобі уявляється Україна?

Ти вже знаєш, що живеш у незалежній державі, яка називається Україною. Їй належить певна територія з кордоном, державною символікою, владою, армією, поліцією, офіційною валютою, державною мовою тощо. Люди, які проживають тут, є **громадянами** України.

Історія України, як держави, розпочалася з Київської Русі. З літописів дізнаємося, що її першими правителями були князі Рюриковичі: Ігор, Святослав, Володимир Великий, Ярослав Мудрий.

Володимир Великий

Українська культура, мистецтво, освіта, духовність та державність розвивалися швидкими темпами за часів **козацької доби**. Отамани і гетьмани Іван Сірко, Петро Дорошенко, Пилип Орлик, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа та інші зробили вагомий внесок для примноження національних цінностей держави.

Серед видатних політичних державотворців — кожен Михайло Грушевський, Симон Петлюра, Степан Бандера, Роман Шухевич, Левко Лук'яненко, В'ячеслав Чорновіл та багато інших.

Ярослав Мудрий

Іван Мазепа

Михайло Грушевський

22 січня — День Соборності і першого проголошення української державності у 20 столітті

Прочитай вірш Марійки Підгірянки. Про які символи України в ньому розповідається?

Не забуду я ніколи:
Жовті ниви, сині гори,
жовто-сині в нас прапора
в синім полі, Все нам будуть помагати
Україна — край мій рідний, Господь Бог і Божі Мати
що був славний
і свободний.

Прослухайте Гімн України. Хто автор слів? Хто написав музику? Коли звучить Гімн? Розкажіть, як треба поводитися під час його виконання.

Якою мовою ви розмовляєте? Яка мова є державною в Україні? Що потрібно робити, щоб краще знати рідну мову?

9 листопада — День української писемності та мови.

Досліди герб свого міста чи області. Що на ньому зображено? Чому? На яких документах членів твоєї родини зображено Герб України?

Дізнайтеся з додаткових джерел про людей свого краю, які боролися за незалежність України.

Перевір себе

1. Що таке держава? Які її ознаки?
2. Які відомі люди були творцями Української держави?
3. Назви державні символи України.
4. Чи пишаєшся ти своєю Батьківщиною? Чому?

Підсумуй свої знання

- Україна — незалежна держава.
- Ми є громадянами України.
- Державними символами України є Державний Герб України, Державний Прапор України, Державний Гімн України.
- Державною мовою України є українська мова.

Розгляньте колаж. Які свята тут зображено?

Розкажіть про народні свята:

1 група — осіннього циклу; 2 група — зимового циклу;
3 група — весняного циклу; 4 група — літнього циклу.

Зіграйте у дуже давню українську гру «Просо». Об'єднайтеся у дві групи.

Перша група співає і показує, як вона сіє:
А ми просо сіяли, сіяли,
Ой дід ладо, сіяли, сіяли.

Друга група, притупуючи ногами, відспівує:
А ми просо витопчем, витопчем,
Ой дід ладо, витопчем, витопчем.

Які символи свят ви знаєте? Розкажіть про них.

Які свята відзначають у твоїй родині?

Шанобливо стався до народних традицій, по-важай пам'ятні дати, культурно поведься під час урочистих заходів.

Перевір себе

1. Назви державні свята України.
2. Які народні свята ти знаєш?
3. Які свята відзначають у твоїй сім'ї, родині?

Підсумуй свої знання

- ☐ Свята є державними й народними.
- ☐ В Україні є багато свят.
- ☐ Свято — день або дні, коли урочисто відзначають видатні події, дати, народні традиції.

Народна лялька

Виготов ляльку-мотанку за зразком.

1.

2.

3.

4.

Наша країна завжди славилася талановитими винахідниками. Саме в Україні створили перший вертоліт, трамвай, штучний супутник Землі, рентгенівський знімок та багато інших корисних речей.

Петро Прокопович
винайшов перший
рамковий вулик.

Петро Бобонич
винайшов глюкометр.

Євген та Борис
Патони — винахідники ме-
тодик електрозварювання.

Микола Амосов —
геній медицини.

Марина В'язовська — українська вчена
в галузі математики.

Браян Ектон та Ян Кум
створили месенджер
Whats App.

Наталочко, я дізнався, що
учень 9-го класу з міста Дніпро
Ігор Шибка сконструював датчик для
людей із вадами зору.

А я дізналася
про технологію виготовлення
паперу з опалого листя. Її винайшов
одинадцятикласник Валентин
Фречка.

Пам'ятки культури, різноманітні колекції, старо-
винні речі тощо, збирають, вивчають і зберігають
в музеях.

Музей народної
архітектури та побуту
Шевченківський гай,
м. Львів

Тарас
Шевченко,
автопортрет

Національний художній
музей України,
м. Київ

Розгляньте авторські вироби народних майстрів. Об-
говоріть, якими художніми ремеслами славляться
українці.

О. Гавриш-Сікорська

А. Шушкевич

М. Покиданець

В. Бардачевський

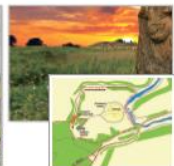

М. Іванишин

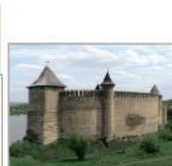
Розгляньте світлини історичних пам'яток України та прочитайте про них цікаву інформацію, подану в електронному додатку.

Кам'яна могила

Хотинська фортеця

Ластівчине гніздо

Збараський замок

Прочитай (прослухай) легенди про походження назв міст Львів та Сміла.

Історична довідка

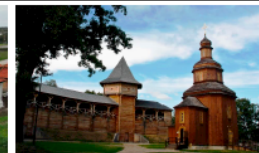

Данило Галицький — правитель Галицько-Волинського князівства. Відновив і розбудував Галицько-Волинську державу. Сприяв економічно-культурному розвитку міст, посиленню оборони держави.

Міста Чигирин і Батурин у козацьку добу були резиденцією гетьманів: Богдана Хмельницького, Петра Дорошенка, Івана Мазепи, Пилипа Орлика та ін.

Чигиринська фортеця

Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця»

Історична довідка

Пилип Орлик — український, державний і військовий діяч, Генеральний писар, Гетьман війська Запорозького, поет, публіцист. Був довіреною особою Івана Мазепи.

Які історичні пам'ятки є у твоєму місті (селі)? З якими подіями вони пов'язані?

Дізнайтеся з додаткових джерел історію походження назви свого населеного пункту.

Підготуйте презентацію про історичні пам'ятки рідної місцевості (або України). Опишіть ці пам'ятки; поясніть, чому вони важливі.

Перевір себе

1. Що таке культура?
2. Що до неї належить?
3. Які історичні постаті тобі відомі?
4. Які історичні пам'ятки тебе найбільше вразили?

Підсумуй свої знання

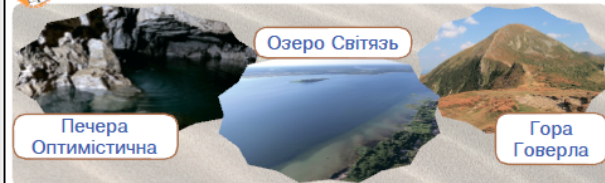
- Історична спадщина України — це фортеці, замки, храми, пам'ятники, музеї тощо.
- Кожен народ вивчає та оберігає свою культуру.

Унікальні куточки моєї України. Природна спадщина України

Які природні багатства є в Україні?

Здійснить уявну мандрівку унікальними куточками нашої країни. Розгляньте світлини і прочитайте цікаву інформацію в електронному додатку.

Печера Оптимістична

Озеро Світязь

Гора Говерла

Ми живемо на славіній квітучій землі. В Україні є гори, річки, озера, степи, ліси. Наша країна багата на рослинний і тваринний світ, родючі землі, корисні копалини. Усе це сприяє розвитку господарства.

Розгляньте схему господарської діяльності в Україні, подану в електронному додатку, і розкажіть:

- 1 група — які промислові підприємства (заводи, фабрики) є у вашій місцевості; що там виробляють;
- 2 група — що вирощують у вашому краї;
- 3 група — які заклади сфери послуг є у вашому населеному пункті; які послуги вони надають; якими послугами користуються ваші родини.

Поміркуй, які ланки господарської діяльності переважають у місті, а які — у сільській місцевості. А у твоєму населеному пункті?

Інформатична освітня галузь спрямована на формування інформаційно-комунікаційної компетентності та інших ключових компетентностей, здатності до розв'язання проблем з використанням цифрових пристроїв, інформаційних технологій та критичного мислення для розвитку, творчого самовираження, навичок безпечної та естетичної діяльності в інформаційному суспільстві.

ІНФОРМАЦІЯ. ДІЇ З ІНФОРМАЦІЄЮ

Роль інформації в житті людини

Пригадай, що таке повідомлення.

Розгляньте світлини, зроблені під час дитячої екскурсії Львовом. Підготуйте відповіді на запитання.

1. Які повідомлення за способом сприйняття можуть отримувати діти під час екскурсії?

2. Продовжте речення за поданою таблицею.

Повідомлення за способом сприйняття

Зорові	Красиві будівлі, висока ратуша, ...
Слухові	Львів — це місто ...
Нюхові	Повсюди пахне кавою та шоколадом, ...
Смакові	Солодка карамель, ...
Дотикові	Холодний камінь, ...

Ти вже знаєш, що людина отримує і передає інформацію за допомогою повідомлень. Одне й те саме повідомлення можна передати різними способами.

Розгляньте, як діти передали свої враження від отриманої інформації у різних за способом подання повідомленнях.

Львів — це місто музей

текстовий

графічний

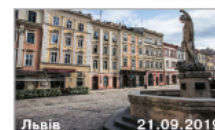
умовні сигнали і жести

числовий

звуковий

комбінований

Використовуючи різні способи подання повідомлень, наведіть приклади:

1 група — подання тієї самої інформації за допомогою текстових та графічних повідомлень;

2 група — подання тієї самої інформації за допомогою звукових повідомлень та жестів.

Поміркуй, яку інформацію передають зображені знаки. Для кого вона призначена?

Наведіть приклади повідомлень для людей з обмеженими можливостями.

Розгляньте деякі властивості інформації. Обговоріть, яке значення має інформація в житті людини.

Правдива	Корисна	Зрозуміла	Своєчасна
Неправдива	ІНФОРМАЦІЯ		Несвоєчасна
	Некорисна	Незрозуміла	

Носії повідомлень. Дані

Які дії можна виконати з інформацією?

Усі дії, які можна виконувати з інформацією, називають **інформаційними процесами**.

Виділяють такі основні інформаційні процеси: пошук, отримання, опрацювання, зберігання, передавання.

Розглянь світлини. Які інформаційні процеси відбуваються? Хто або що може здійснювати інформаційні процеси?

Інформаційні процеси відбуваються в житті не лише людей, а й тварин, рослин.

Джерело інформації

Отримання інформації

Зберігання та опрацювання інформації

Приймач інформації

Передавання інформації

Скористайтесь наведеною вище схемою і визначте на кожній світліні джерело та приймач інформації.

Об'єкти, на яких зберігаються повідомлення, називають **носіями повідомлень**.

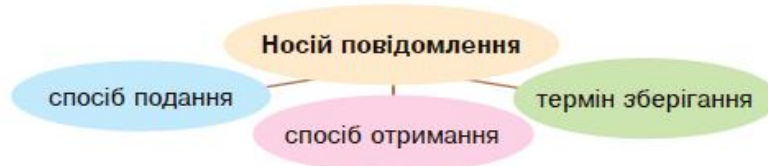
Розгляньте малюнки. Розкажіть, як зберігали повідомлення в давнину і як зберігають інформацію у наш час.

Збереження повідомлення завжди пов'язано з носієм повідомлення.

За поданою схемою розкажи, що впливає на вибір носія повідомлення.

Повідомлення, зафіксовані (збережені на носії) за допомогою системи знаків, наприклад, літер, цифр, нот, малюнків, називають **даніми**.

СМАЧНІ СЛОВА
Знаю я смачні слова:
вафлі, тістечка, халва.
Ще солодких слів багато...
Григорій Фалькович

$$\begin{array}{r} x + 6 = 10 \\ x = 10 - 6 \\ x = 4 \\ 4 + 6 = 10 \\ 10 = 10 \end{array}$$

текстові

числові

звукові

графічні

відео

Чим відрізняються дані від повідомлення?

Логічна задача

Відгадай, яке прислів'я зашифроване.

Гост ресло вечко колесер дечко.

Поняття комп'ютерної мережі. Види комп'ютерних мереж

? Наведи приклади обміну повідомленнями між технічними пристроями.

Комп'ютери можна з'єднати між собою, щоб мати змогу користуватися даними і програмами, що зберігаються на інших комп'ютерах та пристроях.

Два або більше комп'ютерів, з'єднаних між собою, називають **комп'ютерною мережею**.

Глобальна мережа

Локальна мережа

Коли з'єднані комп'ютери розташовані на невеликій відстані один від одного, вони утворюють **локальну мережу**.

Мережа, в якій об'єднані комп'ютери знаходяться на значній відстані один від одного (у різних містах, країнах), називається **глобальною мережею**.

Обговоріть, для чого об'єднують комп'ютери в мережу у класі, школі, офісі.

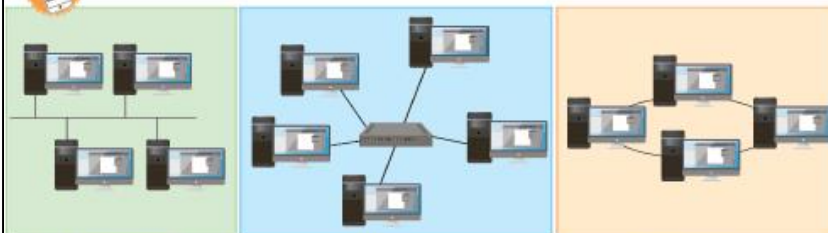
Комп'ютери в мережі з'єднують за допомогою спеціального кабеля або бездротовим з'єднанням. Обмін даними між комп'ютерами здійснюється завдяки певним пристроям і програмам.

Розглянь малюнки і з'ясуй, як з'єднані комп'ютери в кожному випадку.

Дізнайтеся про основні способи з'єднання комп'ютерів у мережу. Поміркуйте й обговоріть, чому ці способи так називаються.

«Магістраль»

«Зірка»

«Кільце»

Обговоріть правила поведінки в комп'ютерному класі.

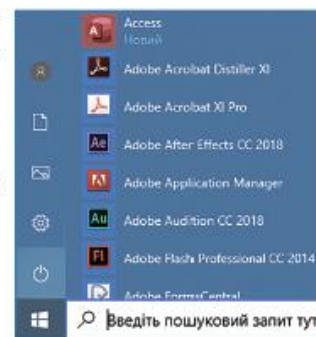

Розглянь малюнок. Пригадай алгоритм увімкнення та вимкнення комп'ютера.

Логічна задача

Розгадай анаграми та визнач зайве слово:

ААЛПРК, АВАЗІЛ,
КОЖАЛ, ШКААЧ.

Авторське право. Безпечна робота в Інтернеті

Чи можна використовувати інформацію, знайдену в Інтернеті, без дозволу автора?

Будь-яка інформація в мережі Інтернет має автора. Якщо необхідно використати текст, світлинку, малюнок чи музику з мережі Інтернет, обов'язково потрібно вказати адресу вебсторінки, з якої взято інформацію. Так зберігають авторське право на цей матеріал.

Дмитрику, а що означає цей знак ©?

Це **копірайт** — міжнародний знак охорони авторського права.

Хто може розміщувати інформацію на сайтах у мережі Інтернет?

Правила безпечної роботи в Інтернеті

Не вказуй особисту інформацію на сайтах.

Не займайся кібербулінгом.

Не додавай незнайомих людей у свої контакти.

Не погоджуйся на зустрічі з незнайомими людьми без дозволу рідних.

Гіперпосилання. Пошукові служби

Пригадай, що таке вебсайт, вебсторінка. За допомогою яких програм можна переглядати вебсторінки? Що потрібно знати, щоб відкрити потрібну вебсторінку?

Гіперпосилання — це елемент вебсторінки, який містить посилання на інший об'єкт.

Гіперпосиланням може бути окрема буква, слово, текст, малюнок, схема, кнопка та ін.

Явища природи. Картинки для дитинки
Бомон Емілія,
Беліно Наталія

Кількість: [ДО КОШИКА](#)

Серія: [Картинки для дитинки](#)
гіперпосилання у вигляді малюнків

гіперпосилання у вигляді тексту

Натисніть щоб переглянути книгу

Поміркуй, для чого використовують гіперпосилання.

Які об'єкти можуть бути гіперпосиланням? Досліди, як їх можна відрізнити.

Про які пошукові служби ви вже чули? Якими з них користуються ваші рідні?

www.google.com.ua

www.yahoo.com

www.meta.ua

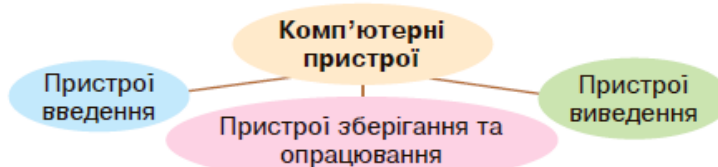

Комп'ютерні пристрої зберігання та опрацювання інформації. Носії інформації

Як ти гадаєш, де у комп'ютері зберігається інформація?

Комп'ютер — це універсальна машина. Всі пристрої, з яких він складається, поділяють на **зовнішні** та **внутрішні**. Зовнішні пристрої під'єднуються до системного блока, а внутрішні — знаходяться всередині нього.

Основні компоненти комп'ютера знаходяться в системному блоці. У ньому міститься пам'ять, процесор, жорсткий диск, або вінчестер, плати тощо.

Процесор — основна складова комп'ютера, призначена для керування всіма його пристроями та виконання різноманітних обчислень.

- Підручник дає можливість диференційовано підійти до засвоєння навчального матеріалу, організувати самостійну роботу учнів (у групах, парах, індивідуально).

Людина — частина природи

? Чим людина відрізняється від інших істот?

Людина — частина живої природи. Як і всі інші організми, вона народжується, дихає, живиться, росте й розвивається, розмножується. Їй потрібні для життя повітря, вода, їжа, сонячне світло й тепло.

! Поміркуйте, з якою групою тварин людина має найбільше спільних ознак. Чи вміють ці тварини читати і писати, рахувати, міркувати, складати казки?

Людина — розумна істота. Вона спілкується за допомогою мови. Тільки людина здатна мислити, працювати та створювати те, чого ніколи не було в природі.

! Розгляньте житла людей і тварин. Дізнайтеся, з яких матеріалів вони зроблені.

На відміну від тварин, люди використовують для будівництва житла не тільки природні матеріали,

Робота в парах

Робота в групах

Обговоріть, про що можна дізнатися за допомогою зображених моделей.

Проводячи дослідження (спостереження і досліди), дотримуйся певної послідовності дій.

1. Постав мету, тобто постав питання, про що хочеш дізнатись, яке припущення хочеш перевірити.
2. Склади план — що за чим потрібно робити, вибери обладнання (прилади і матеріали) для дослідження.
3. Виконай дії за планом.
4. Зафіксуй результати. Наприклад, занеси дані в таблицю, зобрази за допомогою умовних знаків, зроби малюнок, фотознімок, відеозапис.
5. Зроби висновок.

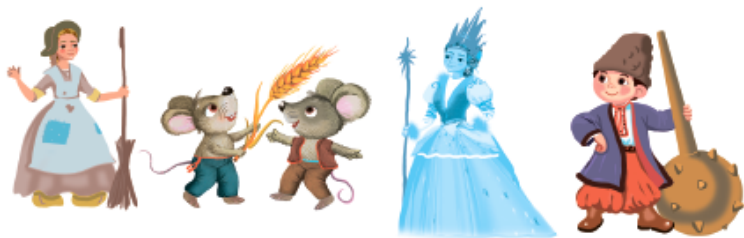
Прочитайте мету досліді і складіть план дослідження.

- 1 група. Мета досліді: перевірити припущення Дмитрика, що з двох однакових за розмірами і масою аркушів паперу швидше падає в повітрі зім'ятий аркуш порівняно із плоским.
- 2 група. Мета досліді: перевірити припущення Наталочки, що якщо повітряну кульку потерти вовняною тканиною і піднести її, не торкаю-

Дорогою він допоміг сестричці нести наплічник, розповідав смішні мисливські історії, а на прощання подарував мені свисток.

Спробуйте двома словами описати внутрішній світ зображених казкових героїв.

Описати людину двома словами доволі важко. Однак виразити найголовніше можна, оскільки душевні риси кожної особистості утворюють стійке поєднання — **характер**.

Характер — це своєрідне поєднання властивостей особистості, які виявляються у її поведінці, вчинках, у ставленні до світу та людей.

Назвіть якнайбільше позитивних та негативних рис характеру людини.

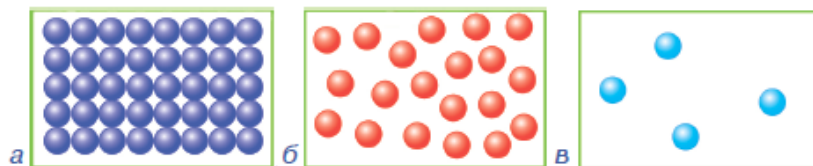

Поміркуй, які риси характеру, притаманні зображеним дітям.

Дмитрику, а ти замислювався, чому тверді тіла, рідини й гази мають різні властивості?

Учені встановили, що речовини утворюються з невидимих для ока частинок. Між цими частинками, як би щільно вони не розташовувались одна біля одної, завжди є проміжки. У твердих тілах відстані між частинками дуже малі, у рідинах — більші, а в газах — ще більші, тому й властивості у цих тіл різні.

Відстані між частинками у речовинах: твердих (а); рідких (б); газуватих (в)

Порівняйте властивості: 1 група — каменю й води; 2 група — пластиліну та крейди, 3 група — крейди і повітря.

Обговоріть, що спільного між рідинами й газами. Чому рідини і гази легко змінюють свою форму, а тверді тіла — ні?

Перевір себе

1. Наведи приклади твердих тіл. Назви їхні спільні властивості.
2. Охарактеризуй властивості рідин.
3. Які властивості мають гази?

Випаровування — це перехід води з рідкого стану у газоподібний. У природі вода постійно випаровується з поверхні водойм. Тому в повітрі завжди є водяна пара — прозорий безколірний легкий газ без запаху і смаку.

Найшвидше вода випаровується під час кипіння (за температури сто градусів).

? Розкажи, що відбувається з водою у чайнику при нагріванні. Поміркуй, за яких умов водяна пара перетворюється на рідину.

Піднімаючись угору, водяна пара охолоджується і знову перетворюється на краплини води.

Тобі вже відомо, що вода постійно здійснює колообіг: випаровується із земної поверхні, утворює хмари, у вигляді опадів повертається на Землю.

? За таблицею, поданою в електронному додатку, складіть модель і розкажіть, як відбувається колообіг води в природі.

? Порівняйте властивості води в різних станах: 1 група — в рідкому і твердому; 2 група — твердому і газоподібному; 3 група — газоподібному і рідкому.

? Наведіть приклади перетворень води, які відбуваються у різні пори року. Поміркуйте, чому влітку стає менше води в річках, озерах чи ставках.

? **Перевір себе**

1. У яких станах буває вода в природі?
2. За якої умови утворюється лід? При якій температурі він плавиться (тане)?

Дослідіть властивості гірських порід за станом, кольором, прозорістю, блиском, запахом, на дотик (гладка чи шорстка поверхня), за будовою (складається із частинок, з'єднаних між собою, чи із незв'язаних), твердістю (тверда чи крихка — спробуйте стиснути в руці, розламати, покрити). Гірські породи розглядайте в лупу. Результати дослідження запишіть у зошит.

Дмитрику, як ти думаєш, чому гірські породи такі різні?

З інтернет-джерел я дізнався, що гірські породи утворилися на Землі за мільйони років у різних природних умовах і з різних речовин, тому й відрізняються за властивостями. Граніт утворився із розплавленої речовини, що знаходиться в глибинах Землі, за високої температури; вапняк і крейда — із залишків відмерлих морських організмів на дні водойм, а пісок і глина — внаслідок руйнування твердих гірських порід.

Розгляньте колекцію гірських порід. Порівняйте: 1 група — пісок і глину; 2 група — граніт і вапняк; 3 група — граніт і пісок; 4 група — вапняк і глину; 5 група — вапняк і крейду. Що між ними спільного? Що відмінного?

Перевір себе

1. Що називають гірськими породами?
2. Наведи приклади твердих, рідких та газоподібних гірських порід.

- Підручник сприяє формуванню активної громадянської позиції, підприємливості, розвитку самостійності, уміння ухвалювати рішення, прогнозувати наслідки, дбати про свій добробут.

Права та обов'язки громадян

? Пригадай, які права й обов'язки мають громадяни України.

Життя в державі визначається правилами — законами. Ти вже знаєш, що Основним Законом нашої держави є **Конституція**. У Конституції записано, що **Україна — суверенна і незалежна держава**.

Офіс президента

Конституція

28 червня — День Конституції України.

Верховна Рада України

Уряд

Кабінет Міністрів України та Уряд забезпечують виконання законів.

Народ обирає депутатів до **Верховної Ради**, яка приймає закони.

Прочитай початок оповідання Анатолія Костецького (продовження — в електронному додатку). Що означає слово *конституція*? Які права згідно з Конституцією, маєш ти і твоя рідня?

Наш Основний Закон

Не так давно, а саме — 28 червня 1996 року, в нашої незалежній державі народилася Конституція України — Основний Закон.

? Чи знаєш ти інші міжнародні документи, у яких записані права дітей?

? Розглянь умовні позначки та прочитай, що записано у «Світовій книзі прав дитини».

Світова книга прав дитини

	Усі діти є рівні у правах	Усі діти мають право на любов і піклування	
	Усі діти мають право на медичну допомогу	Особлива турбота дітям-інвалідам	

? Назвіть: 1 група — свої права; 2 група — обов'язки. Наведіть приклади.

Усе наше життя — це наші вчинки, дії. Вони можуть бути хороші чи погані, продумані або нерозважливі, корисні чи шкідливі. Ти вже знаєш, що будь-який вчинок завжди має наслідок.

? Проаналізуй ситуації та визнач, що було порушено.

- Учень запізнився на урок.
- На уроці учениця користувалася мобільним телефоном.
- Дівчинка перейшла дорогу в невстановленому місці.
- Хлопчик побив однокласника, бо той образив його.

Перш ніж прийняти рішення щось зробити, завжди потрібно подумати про наслідки своїх дій. За всі проступки, правопорушення, злочини законом передбачені покарання.

Правопорушення — це порушення прав людей; дії, вчинки, наслідки яких шкодять іншим (наприклад, крадіжки, хуліганство, обман, порушення правил дорожнього руху тощо).

Пам'ятай, що від пустощів до злочину — один крок!

Обговоріть ситуації і спрогнозуйте «Що буде, якщо...». Висловіть своє ставлення щодо цих порушень.

Ситуація 1. Діти розпалили вогнище на подвір'ї і вкинули туди небезпечні предмети (хлопавки, петарди).

Ситуація 2. Хлопчик заліз у чужий сад і нарвав яблук.

Ситуація 3. Діти грали на подвір'ї у футбол і побили вікно у квартирі на першому поверсі.

Які права порушили персонажі казок «Дюймовочка»? «Попелюшка»? «Снігова Королева»?

? Порадь друзям, однокласникам/однокласницям, куди можна звернутися по захист, коли порушують права дитини.

? **Перевір себе**

- Що таке Конституція? Які твої права? Обов'язки?
- Що таке правопорушення?
- Який взаємозв'язок між вчинком і наслідком? Чому важливо вміти обдумувати свої вчинки?
- Які є міжнародні документи про права людини, зокрема дитини?

! **Підсумуй свої знання**

- Конституція України — Основний Закон держави — визначає її устрій, права й обов'язки громадян.
- Перш ніж щось робити, слід добре подумати, до яких наслідків це може призвести.
- За правопорушення законом передбачено покарання.

? Де зазвичай беруться гроші у твоїй сім'ї?

Усі гроші, зароблені членами сім'ї, — це сімейний дохід. Кошти для ведення домашнього господарства виділяються із загального сімейного гаманця.

Розгляньте шляхи отримання доходів сім'єю. Які члени сім'ї можуть отримувати такі доходи? Які ще доходи може мати сім'я?

Обговоріть, на що люди витрачають спільний сімейний дохід.

Гроші, якими оплачують товари та послуги, називаються **витратами**. У кожній сім'ї свої витрати.

Розрахунок усіх доходів та витрат сім'ї називають **сімейним бюджетом**.

Складіть список обов'язкових та необов'язкових витрат із сімейного бюджету.

Здебільшого дорослі члени сім'ї наперед планують та обдумують витрати. Іноді діти ображаються на батьків за те, що вони відмовляються купити іграшку, цукерки чи якусь річ.

Пам'ятай! Витрати сімейного бюджету не повинні перевищувати доходів.

Поміркуйте, як можна економити гроші в сімейному бюджеті.

Перевір себе

1. Що таке сімейний бюджет? Для чого він потрібний?
2. Які доходи може отримувати сім'я?
3. На що витрачається сімейний бюджет? Які витрати є щомісячними?
4. Назви обов'язкові витрати сім'ї.
5. Як економлять гроші у твоїй сім'ї?

Підсумуй свої знання

- Для того, щоб правильно вести домашнє господарство, потрібно мати план доходів та витрат — сімейний бюджет.
- Зарплата, стипендія, пенсія, державні виплати, премії, виграші у лотереї, подарунки — це різні види доходів.
- Витрати сім'ї — це оплата різних товарів та послуг.

Що ти і твої рідні можете зробити для подолання негативних змін, які відбуваються у природі?

Охорона природи є справою кожного. У Конституції України (стаття 66) зазначено, що кожен зобов'язаний не заподіювати шкоди природі.

Ти і твоя родина можете зробити свій внесок у збереження довкілля, якщо будете ощадливо використовувати воду, тепло, електроенергію, насаджуватимете дерева і кущі, сортуватимете сміття та відходи. Порожні скляні і пластикові пляшки, папір, відпрацьовані батарейки чи метал можна здавати у спеціальні пункти прийому. Звідти вони потраплять на заводи, де їх перероблять.

Вживані речі можна використовувати повторно.

Також необхідно дбати про середовища життя організмів, надавати допомогу всім живим істотам, що її потребують. Наприклад, підгодовувати

Поміркуй, що таке благодійність. Хто такі волонтери? Чому потрібно допомагати іншим?

Благодійність (меценатство) — це добровільна безкорислива діяльність людей у підтримці освіти, культури, армії, людей похилого віку, сиріт, людей з обмеженими можливостями.

Великими українськими меценатами були члени родини Терещенків, Ханенків. Благодійником був і гетьман Іван Мазепа.

У нашій державі створена Асоціація благодійників України. Серед переможців конкурсу «Янгол добра» в номінації «Волонтер» у 2015 була й Оксана Радушинська.

Оксана
Радушинська

- Освітня технологічна галузь реалізується через завдання, спрямовані на формування ключових компетентностей, передбачених змістом Державного стандарту початкової освіти, залучення учнів до різних видів діяльності, розвиток творчих здібностей третьокласників, їхньої уяви та фантазії.

Дім моєї мрії

Виготов із пластмасових деталей дім своєї мрії.

Листівка до Дня вчителя

Виготов листівку до Дня вчителя.

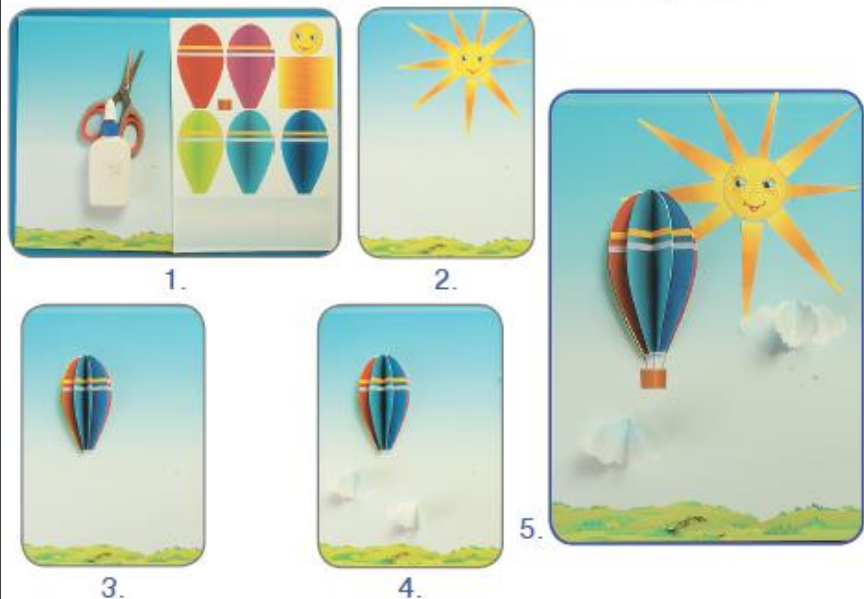
Спогади про літо

Виготов із пластиліну ілюстрацію за поданим зразком.

Політ на повітряній кулі

Виготов об'ємну аплікацію за поданим зразком.

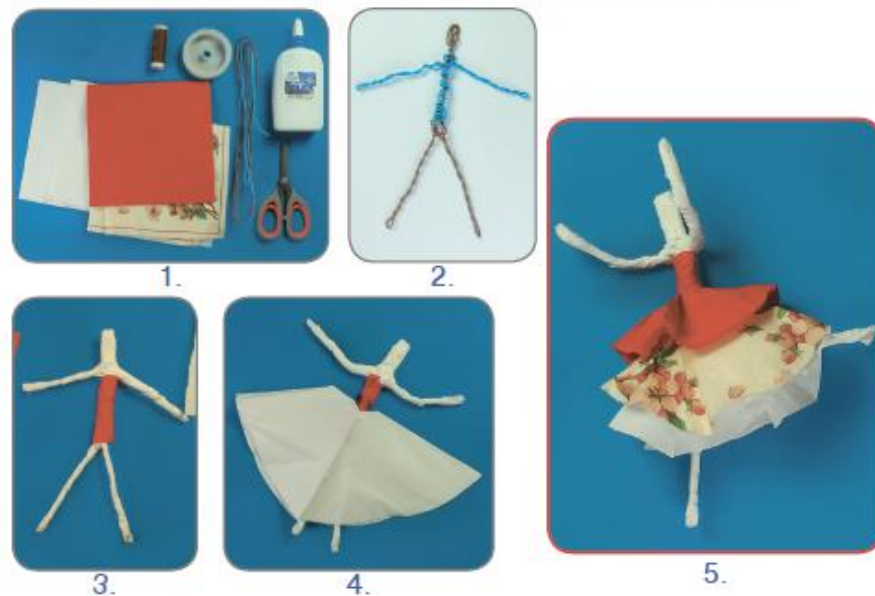
Веселі бутерброди

Виготов веселі бутерброди за поданим зразком.

Балерина

Виготов фігурку балерини за поданим зразком.

Веселі закладки

Виготов закладки для книг за поданим зразком.

1.

2.

3.

Зайчик

Виготов із цупкого картону рухому іграшку.

1.

2.

3.

4.

Жирафа

Виготов із пластиліну фігурку жирафи.

1.

2.

3.

4.

5.

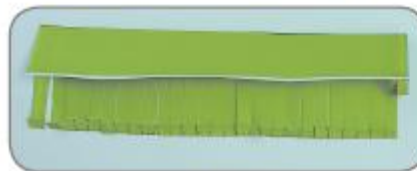
Будиночок

Виготов новорічну прикрасу в екостилі.

Змійка-стрибунка

Виготов із паперу іграшку-антистрес.

1.

2.

3.

4.

5.

Солодка квітка

Виготов солодкий подарунок для близької людини.

1.

2.

3.

Для підведення підсумків та перевірки знань запропоновано рубрику «Підсумовуємо разом».

Підсумовуємо разом

- Чому людину називають частиною природи і суспільства?
- Назви спільні та відмінні властивості зображених тіл.

- Завдяки чому людина змогла здійснити винаходи?
- На с. 16–20 знайди відповідь на запитання: «Що є важливим джерелом інформації для сучасної людини?».
- Продовж речення: «Головними людськими чеснотами є ...».
- Які ознаки вказують на те, що ти ростеш і розвиваєшся?
- На с. 84–85 знайди малюнок, з якого взято цей фрагмент. Що він ілюструє?
- У яких станах можуть перебувати речовини?
- Наведи приклади рідких тіл (рідин).
- Які водойми називають природними, а які — штучними?

- Назви пристрої та засоби для передавання інформації.
- На с. 108–110 відшукай і прочитай статтю, яку ілюструє цей малюнок.

- На с. 110–112 знайди відповідь на запитання: «Чому вітер змінює свій напрям?».
- За допомогою таблиці, поданої на с. 121, наведи приклади паливних, рудних і нерудних корисних копалин.
- Що входить до складу ґрунту?
- Як захистити ґрунт від руйнування?
- На с. 141–143 відшукай і прочитай статтю, яку ілюструє цей малюнок.

- Пригадай правила введення текстової інформації в комп'ютер.
- Продовж речення: «Недотримання правил користування водогоном може призвести до ...».
- Які правила користування електроприладами ти знаєш?
- Як діяти в разі витікання газу в помешканні?

Підсумовуємо разом

- Назви імена відомих людей, які були творцями Української держави.
- На с. 15–17 знайди малюнок, з якого взято цей фрагмент. Що він ілюструє?
- З якими державами межує Україна?
- Яких українців-винахідників ти знаєш?
- Який простір називають громадським, а який — особистим?
- На с. 44–45 знайди відповідь на запитання: «Як вставити графічний об'єкт у текстовий документ?».
- Що таке гальмівний шлях?
- За поданою на с. 58 схемою розкажи, як рослини живляться і дихають.
- На с. 76 знайди пояснення, що таке презентація.
- Наведи приклади теплолюбних і холодостійких рослин.
- На с. 84–87 знайди поданий знак. Що він ілюструє?
- На які групи поділяють тварин за способом живлення?

- На с. 101–104 відшукай і прочитай статтю, яку ілюструє цей малюнок.
- Наведи приклади рослин і тварин, занесених до Червоної книги України.
- Пригадай основні правила форматування тексту.
- Які бактерії називають корисними для людини, а які — небезпечними?
- На с. 123–125 знайди відповідь на запитання: «Як відбувається колообіг речовин у лісі?».
- З яких органів складається організм людини?
- Чому потрібно тренувати м'язи?
- За поданою на с. 146–147 схемою розкажи, як відбувається травлення в організмі людини.
- Назви органи дихання людини.
- Продовж речення: «Серце, артерії, вени, капіляри — це ...».
- Чому треба дбати про чистоту шкіри?
- Чому потрібно ощадливо використовувати природні ресурси?

У навчально-методичний комплект входять:

- **Я досліджую світ. Робочий зошит. 3 клас: у 2-х ч.**

Посібник містить різноманітні завдання для індивідуальної, групової, диференційованої роботи з третьокласниками. Запропоновано практичні роботи, досліді, завдання проблемного та пошукового характеру.

- **Інформатика. Робочий зошит. 3 клас**

- **Я досліджую світ. Конспекти уроків. 3 клас**

- **Інформатика. Конспекти уроків. 3 клас**

Представлені матеріали допоможуть учителеві творчо підготуватися до кожного уроку, зробити заняття цікавими та насиченими.

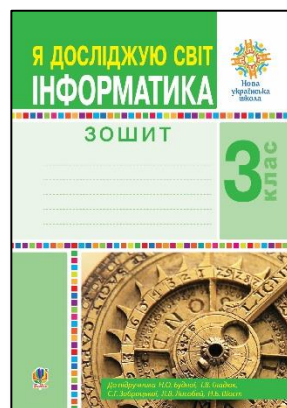
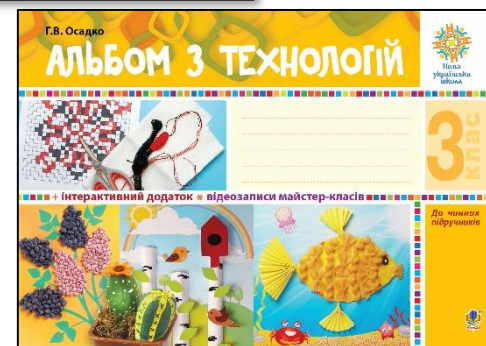
Для зручності використання уроки розміщено на відривних аркушах. До кожного уроку відведено місце для доповнень, змін, уточнень, творчих доробок учителя.

3 клас

Запропоновані таблиці забезпечать комплексне розв'язання багатьох аспектів навчальної діяльності: засвоєння, повторення та закріплення навчального матеріалу.

- **Альбом з технологій. 3 клас**

Альбом містить завдання, спрямовані на формування навичок самостійного творення художніх образів із різноманітних матеріалів, розвиток творчих здібностей третьокласників, їхньої уяви і фантазії.

ДЯКУЄМО ЗА УВАГУ!